

FRANTIŠEK TRSTENSKÝ

Katolícka univerzita v Ružomberku

frantisek.trstensky@ku.sk

Inšpirácia Svätého písma na základe výrazu „theópneustos“ v 2 Tim 3, 16

Dokument Pápežskej biblickej komisie z roku 2014 *Inšpirácia a pravda Svätého písma* sa v časti 4.2 zamýšľa nad tými novozákonnými textami, ktoré potvrdzujú inšpiráciu Starého zákona a dávajú im kristologickú interpretáciu. V bode 55 uvedený dokument výslovne uvádza Prvý a Druhý list Timotejovi, ako svedectvá inšpirovanosti Starého zákona. Cieľom tohto článku je zamerať sa najskôr na celkový kontext a potom na samotný význam veršov v 2 Tim 3, 15–17: „Od útleho detstva poznáš Sväté písma, ktoré ti môžu dať poučenie na spásu skrze vieru, ktorá je v Kristovi Ježišovi. Celé Písmo je Bohom vnuknuté a užitočné na poučanie, na usvedčovanie, na nápravu a na výchovu v spravodlivosti, aby bol Boží človek dokonalý a pripravený na každé dobré dielo“.

Práve tento úryvok má mimoriadne dôležitý význam pre pochopenie formácie kresťanského kánonu Svätého písma, ktorý pozostáva z častí – Starého a Nového zákona (bod 58)

2 Tim má 4 kapitoly a celkovo 1238 slov. Ide o závetný list, ktorý prostredníctvom osoby Timoteja vyzýva kresťanov, aby zachovali a odovzdali Pavlovo posolstvo budúcim generáciám veriacich. Pavol ani ostatní apoštoli neboli nenahraditeľní. Po ich smrti vyrástlo ďalšie potomstvo Ježišových nasledovníkov, ktorí si boli vedomí poslania pokračovať v ohlasovaní evanjelia.

V návrhu našej štruktúry sa pridrižujeme skutočnosti, že 2 Tim je listom. Vychádzame z jeho tematického rozdelenia, pričom sa snažíme zachovať prehľadnosť a jednoduchosť členenia:

- (I) Nadpis a vďakyvzdanie (2 Tim 1, 1–5)
- (II) Pavol ako vzor znášania utrpenia (2 Tim 1, 6–18)
- (III) Usmernenia pre Timoteja (2 Tim 2, 1–26)
- (IV) **Varovanie pred bludmi a výzva k vytrvalosti** (2 Tim 3, 1–17)
- (V) Ohlasovanie slova (2 Tim 4, 1–8)
- (VI) Posledné usmernenia (2 Tim 4, 9–18)
- (VII) Záverečné pozdravy a zakončenie listu (2 Tim 4, 19–22)

1. Varovanie pred morálnym úpadkom (2 Tim 3, 1–9)

2 Tim 3, 1–9 svojím štýlom zaraďujeme medzi apokalyptický žáner, ktorý nachádzame aj v iných spisoch Nového zákona. Tzv. „malá apokalypsa“ má svoje miesto v Mk, kde Ježiš hovorí o kozmickej pohrome a utrpení, ktoré svet nepoznal od začiatku svojho jestvovania (porov. Mk 13, 19–25). Jedinečným vzorom apokalyptickej literatúry je Zjv. Okrem iného sa v nej opisuje hlad, vojna, mor a prírodné katastrofy, ktoré doľahnú na svet (porov. Zjv 6, 3–8; 8, 6–13). Autor 2 Tim postupuje trochu odlišným spôsobom. Aj on síce hovorí, že *en eschátis heméras enstésontai kairói chaleói* – *v posledných dňoch nastanú nebezpečné (ťažké) časy*, ale nehovorí o vzplanutí prírodných nešťastí, ale o vypuknutí morálnych nerestí.

Autor 2 Tim odlišuje výraz *en ekéine té heméra* – *v onen deň* (porov. 2 Tim 1, 12. 18; 4, 8), ktorý označuje Pánov deň, tzn. deň, keď náš Pán príde v sláve súdiť ľudstvo od výrazu *en eschátis hemérais* – *v posledných dňoch*, ktoré označujú súženia, prenasledovania a skúšky, ktorým bude vystavená Cirkev a veriaci. Môžeme hovoriť o tzv. dvojstupňovej eschatológii. *Posledné dni* nájdú svoje naplnenie v *onom dni*.

Pre správne pochopenie týchto veršov je potrebné krátko vysvetliť funkciu apokalyptického jazyka. Apokalyptický žáner vidí protirečenie, ktoré prebieha v spoločnosti nie na politickej, ale duchovnej rovine, ktoré človek nie je schopný vlastnými silami zmeniť. Verí, že do tohto stretu hodnôt Boh raz zasiahne definitívnym spôsobom, potrestá neprávosti a nastolí spravodlivosť. Apokalyptika v tom s obľubou používa reč plnú symbolov a obrazov. Môžeme povedať, že symbolizmus je jazykom apokalyptiky. Služí na zvýraznenie potreby morálnych hodnôt v živote vrstovníkov, tzn. snaží sa ovplyvniť etické chápanie a správanie adresátov. Boh ustanovil chvíľu, keď zlo skončí a začne Božie kráľovstvo. Koniec môže prísť v ktoromkoľvek okamihu a my môžeme byť toho svedkami. Definitívnemu príchodu koncu časov predchádza obdobie nešťastí. Začiatky apokalyptickej literatúry nachádzame už v starozákonných prorockých textoch. Iz 24–27 sa niekedy označuje aj ako Izaiášova apokalypsa, ďalej Ez 38–39, Joel 3–4, Zach 9–14. Za najdôležitejší starozákonný apokalyptický spis sa považuje Dan. Eschatológia v apokalyptických spisoch je náukou o posledných časoch. Súčasný stav a poriadok sveta speje k zániku a bude nahradený iným poriadkom. Eschatológia apokalyptiky sa vyznačuje v určitom zmysle dualizmom. Oproti tomu svetu, ktorý je plný hriechu, stojí iný svet, ktorý ešte len príde a v ktorom zlo bude porazené. Definitívnemu príchodu konca časov a Božiemu triumfu predchádza obdobie nešťastí. Preto môžeme hovoriť o znameniach, ktoré predchádzajú definitívnu Božiu vládu. Medzi nešťastia patria vojny, strata ľudskej solidarity, zemetrasenie, hlad. Ako sme už spomenuli, autor 2 Tim k týmto nešťastiam zahŕňa stratu morálnych hodnôt. Kresťania ochotne preberali židovský apokalyptický jazyk, pretože ich situácia v helénskom prostredí sa v mnohých prvkoch zhodovala s tou, ktorú prežívali Židia. Samozrejme, že sa od židovských spisov odlišuje predovšetkým pohľadom na osobu Ježiša Krista ako Božieho Syna, ktorý príde na konci čias ako Sudca všetkých ľudí.

Hlavné ciele tohto apokalyptického žánru v novozákonných spisoch môžeme zhrnúť do nasledujúcich bodov:

1. povzbudiť kresťanov k vytrvalosti vo viere;
2. potešiť prenasledovaných a vliať im istotu, že ich utrpenie nie je márne;
3. napomenúť pochybujúcich a zblúdilých vyzvať k pokániu.

Sme presvedčení, že tieto dôvody sú prítomné aj v nami analyzovanej časti.

2 Tim 3, 1–9 menuje zoznam 18 nerestí. Ide o tzv. efekt nárastu, tzn. autor úmyselne kumuluje počet nerestí, aby zdôraznil nebezpečenstvo zla v jeho rôznych formách. Jeho cieľom nie je teda výpočet všetkých možných nerestí ani to, že jeden človek bude mať všetky neresti, ale skôr ide o poukázanie, že zlo bude mať rozmanité podoby, ktorými bude doliehať na Cirkev a na tých, ktorí zostanú verní Kristovi. Je to druhý najdlhší výpočet nerestí v Novom zákone po Rim 1, 29–31. Presnú polovicu nerestí tvoria prídavné mená vytvorené protikladom k pozitívnej vlastnosti pridaním gréckeho písmena *α* – *alfa*. Z gramatického hľadiska hovoríme o tzv. *privatívnej predpone alfa*, lebo vyjadruje absenciu pozitívnej hodnoty (podobnú funkciu plní slovenská predpona *ne*): *alazón* – *chvastavý*, *apeithés* – *neposlušný*, *acháristos* – *nevďačný*, *anósios* – *nesvätý (bezbožný)*, *ástorgos* – *necitlivý*, *áspondos* – *nezmierlivý*, *akratés* – *nezdržalnlivý*, *anémeros* – *surový*, *afilágathos* – *bez lásky k dobru*. Privatívna alfa naznačuje, že na konci čias páchatelom zla budú chýbať práve tie vlastnosti, voči ktorým neresti stoja v protiklade.

Ďalšou zvláštnosťou vymenovaných nerestí je, že pre mnohé z nich autor používa koreň slova *fil*, ktorý pochádza od podstatného mena *filía* – *láska*: *filautos* – *milujúci seba samého (sebecký)*, *filárgyros* – *milujúci peniaze (chamtivý, lakomý)*, *filédonos* – *milujúci rozkoš*, *filótheos* – *milujúci Boha*. Do tejto kategórie patrí aj prídavné meno *afilágathos* – *bez lásky k dobru*, ktoré taktiež v sebe obsahuje koreň odvodený od slova *filía* – *láska*. Na začiatku celého zoznamu osemnástich nerestí stojí prídavné meno *filautos* – *milujúci seba*. Posledným výrazom je *filótheos* – *milujúci Boha*. Zámer autora je jasný. Ľudia budú viac milovať seba, peniaze, pôžitok atď. než Boha. Samozrejme, zoznam nerestí plní aj napomínajúcu úlohu, lebo varuje, čomu sa samotní veriaci majú vyhýbať.

Niektoré výrazy v zozname sa nikde inde v Novom zákone už nepoužívajú: *filautos* – *milujúci seba*, *áspondos* – *nezmierlivý*, *akratés* – *nezdržalnlivý*, *anémeros* – *surový*, *afilágathos* – *bez lásky k dobru*, *filédonos* – *milujúci rozkoš*, *filótheos* – *milujúci Boha*. Tento vysoký počet výrazov – nerestí, ktoré sa už viac neobjavujú v Novom zákone, môže byť náznamom podobnosti s prvkami stoicizmu a úsilím ukázať, že aj kresťanstvo

sa vyznačuje snahou po čnostnom živote a odmietaním nerestí. Stoici svoj pôvod odvodzovali od Zenóna (340–265 pred Kr.), ktorý meno odvodil od miesta na Agore v Aténach, ktoré sa volalo „Stoá Poikíle“, kde učil. Stoici zdôrazňovali život v súlade s prírodným prostredím. Do popredia kladli dôležitosť rozumu pred emóciami. Človek sa mal učiť odolávať láske, nenávisti, strachu, bolesti aj potešeniu¹. V dielach viacerých stoikov nájdeme zoznamy čností a nerestí, napr. Seneka (4 pred Kr. – 65 po Kr.), Epiktetis (50–130 po Kr.), Musonius Rufus (65–80 po Kr.), Dio Chrysostom (40–120 po Kr.), Plutarchus (50–120 po Kr.)². Stoickí spisovatelia sa snažili svoje zoznamy čností a nerestí prispôbiť charakteru svojho publika. Podobne to môžeme povedať aj o autorovi 2 Tim, ktorý zoznam adresuje prostredníctvom Timoteja tým, ktorí plnia úlohu predstavených v kresťanských spoločenstvách.

Výpočet nerestí končí v 2 Tim 3, 5 záverečným zvolaním *kái tútus apotrépu* – *a týchto sa chráň*, čím sa myslí na ľudí, ktorí sa budú vymenovaných nerestí dopúšťať. Nemá sa na mysli vylúčenie akéhokoľvek kontaktu s nimi, ale ochrana veriaceho spoločenstva pred ich zlým vplyvom.

2 Tim 3, 6–7 nadväzuje na predchádzajúci verš a ponúka opis správania falošných učiteľov, ktorí pochádzajú spomedzi ľudí, ktorých nemorálne skutky boli vymenované, pričom sú použité jedinečné výrazy. Sloveso *endýno* – *vkradnúť sa, vniknúť sa* už nikde inde v novozákonných spisoch nepoužíva. Autor mohol použiť sloveso *eiserchomai* – *vchádzať, vstupovať*, ktoré sa bežne používalo. Chcel však zdôrazniť záludnosť dôvodu ich návštevy. Podmaňujú si *gynaikária* – *malé ženy* (slovenský preklad uvádza *ľahké ženy*). Výraz *gynaikária*, ktorý sa už inde v Novom zákone neobjavuje, označuje *naivné, detinské ženy*, ktoré sa nechajú ľahko obalamútiť nesprávnym učením. Úmyslom označenia nie je v žiadnom prípade

¹ Porov. T. Engberg-Pedersen, *Paul and the Stoics*, Lousville: Westminster John Knox Press 2000, s. 45–47.

² V Novom zákone sa nachádza 13 zoznamov čností: 2 Kor 6, 6–8; Gal 5, 22–23; Ef 4, 32; 5, 9; Flp 4, 8; Kol 3, 12; 1 Tim 4, 12; 6, 11; 2 Tim 2, 22; 3, 10; Jak 3, 17; 1 Pt 3, 8; 2 Pt 1, 5–7. Ďalej je 23 miest so zoznamom nerestí: Mt 15, 19; Mk 7, 21–22; Rim 1, 29–31; 13, 13; 1 Kor 5, 10–11; 6, 9–10; 2 Kor 6, 9–10; 12, 20–21; Gal 5, 19–21; Ef 4, 31; 5, 3–5; Kol 3, 5, 8; 1 Tim 1, 9–10; 2 Tim 3, 2–5; Tít 3, 3; Jak 3, 15; 1 Pt 2, 1; 4, 3, 15; Zjv 9, 21; 21, 8; 22, 15.

podceniť ženu ako takú, ale obraz je použitý, aby sa zvýraznilo, že falošní učitelia si vyberajú *lahkú korisť*, často zaťaženu vlastnými hriechmi a slabosťami. V 2 Tim 3, 7 zdôrazňuje otrasnú skutočnosť, že takéto osoby na základe falošného učenia už potom ani nie sú v stave spoznať skutočnú pravdu a nasledovať ju. Vidíme, že aj v súčasnosti mnohé sekty neraz voľia podobný postup. Zamerajú sa na jednotlivcov, ktorí sa ocitli v zložitej psychickej, ekonomickej alebo životnej situácii, v ktorej si sami nedokážu pomôcť. Sekty im prichádzajú so zdanlivou pomocou, ktorá však v skutočnosti znamená, že si ich podmania. Taká osoba potom stráca samostatnosť a vlastný úsudok. V kresťanstve stojí tak pred nami dvojnásobná úloha. Prvá je, aby sme mali otvorené oči na prípady ľudí, ktorí sa ocitnú v neľahkej situácii a boli ochotní im nezištne pomôcť. Druhá úloha spočíva v tom, že aj pre nás platí varovanie, aby sme ťaživú situáciu iného človeka nezneužívali vo svoj prospech pod rúškom záujmu o neho. Pred touto hrozbou varuje aj pápež Ján Pavol II. vo svojej sociálnej encyklike *Sollicitudo rei socialis – O sociálnej starostlivosti Cirkvi*: „V nijakom prípade neslobodno pod zmámienkou nevyhnutnosti rozvoja druhým vnucovať vlastný spôsob života alebo vlastnú náboženskú vieru“³.

2 Tim 3, 8 spomína mená osôb, ktoré sa nikde v Svätom písme neuvádzajú. Ide o zaklínačov z Ex 7, 11; (porov. aj Ex 8, 3 a 9, 11), ktorí sa svojimi skutkami snažili napodobniť znamenia, ktoré pred egyptským faraónom vykonali Mojžiš a Áron. Ich mená poznáme zo židovskej tradície. Najstaršiu zmienku obsahuje spis objavený v Kumráne s názvom *Damaský dokument*. Spis dostal pomenovanie podľa častého označenia v texte *beerec damesek – v krajine Damasku*. V kumránskych jaskyniach sa našlo niekoľko desiatok kópií tohto dokumentu, čo svedčí o zásadnom význame textu pre komunitu, ktorá tú žila. Najstarší fragment sa datuje do začiatku 1. stor. pred Kr.⁴ Dokument hovorí o Jannesovi a Jambresovi ako o bratoch, ktorí sa postavili proti inej bratskej dvojici – Mojžišovi a Áronovi: „V dávnych časoch povstali Mojžiš a Áron za pomoci Kniežaťa

³ Ján Pavol II., *Sollicitudo rei socialis*, dostupné na <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/sollicitudo-rei-socialis> (07.1.2015), bod 32.

⁴ Porov. F. Trstenský, *Kumrán a jeho zvitky*, Svit: KBD 2008, s. 208.

svetiel, zatiaľčo Belial vo svojej prefikanosti vybral Yohannana a jeho brata, keď Izrael bol zachránený po prvýkrát“⁵. Ďalšiu zmienku týchto mien uvádza židovský targum *Pseudo-Jonatán* (preklad Pentateuchu do aramejčiny z 8. stor. po Kr.), ale aj apokryfný kresťanský spis *Nikodémovo evanjelium* zo 4. stor. po Kr. Autor 2 Tim mohol čerpať tieto mená tak zo židovskej, ako aj z kresťanskej tradície. Jannes a Jambres predstavovali falošných prorokov, ktorí odmietali uznať Mojžišovu prevahu a bránili tak odchodu židovského národa z egyptského otroctva. V podobnom duchu hovorí 2 Tim 3, 8–9 o tých, ktorí sú falošnými učiteľmi v Efeze a stavajú sa proti pravde, ktorú hlásal Pavol a teraz v nej pokračuje Timotej a ďalší nasledovníci Pavla. Osud Jannesa a Jambra má byť povzbudením pre veriacich. Sväté písmo hovorí, že sa im nepodarilo pomýliť židovský národ, neboli schopní odporovať Mojžišovým znameniam a nezabránili napokon tomu, aby národ odišiel z Egypta: „Zaklínači sa však nemohli dostať pred Mojžiša pre vedy, lebo vedy boli na nich ako na všetkých Egyptanoch“ (Ex 9, 11).

2. Povzbudenie k vytrvalosti vo viere (2 Tim 3, 10–17)

V 2 Tim 3,10 vidíme posun v porovnaní s predchádzajúcimi veršami. Oproti zoznamu nerestí stojí krátky výpočet Pavlových čností, ktoré sú vzorom pre Timoteja. Spôsob, akým sa hovorí o Pavlovom prenasledovaní, nadväzuje na apokalyptický jazyk, pre ktorý je charakteristickým znakom dôraz, že spravodliví a nábožní ľudia budú trpieť a budú prenasledovaní zo strany tých, ktorí konajú zlo. Naplňajú sa tak Ježišove slová, ktoré zaznievajú v rôznych častiach novozákonných evanjelií:

Blahoslavení ste, keď vás budú pre mňa potupovať a prenasledovať a všetko zlé na vás nepravdivo hovoriť (Mt 5, 11).

⁵ A. Pietersma, *The Apocryphon of Jannes & Jambres the Magicians*, E. J. Brill: Leiden 1994, s. 12 (vlastný preklad).

Blahoslavení budete, keď vás budú ľudia nenávidieť, keď vás vylúčia spomedzi seba, potupia a ako zlo zavrhnú vaše meno pre Syna človeka (Lk 6, 22).

Budú vás zrádzať aj rodičia, bratia, príbuzní a priatelia a niektorých z vás pripravia o život. Všetci vás budú nenávidieť pre moje meno (Lk 21, 16–17).

Ak mňa prenasledovali, budú prenasledovať aj vás; ak zachovávali moje slovo, budú zachovávať aj vaše (Jn 15, 20).

Cieľ autora 2 Tim je jasný. Ak trpel Pavol pre Kristovo evanjelium, budú trpieť aj všetci jeho nasledovníci. Toto je odkaz pre každú generáciu kresťanov, čo platí bez výnimky aj pre našu dobu. Predstava „fotelkového“ náboženstva obmedzeného na rozhorčené debaty v teplej obývačke o ďalšom smerovaní Cirkvi nie je tým evanjeliom, ktoré priniesol Kristus a ktoré ohlasoval Pavol a jeho spoločníci. Kristus priniesol angažovanosť v tom, aby ním ohlasované Božie kráľovstvo dostávalo viditeľné kontúry už v terajšom svete, v ktorom žijeme. Slovanami omšovej prefácie, ktorá zaznieva na sviatok Krista Kráľa, je to „kráľovstvo pravdy a života, kráľovstvo svätosti a milosti, kráľovstvo spravodlivosti, lásky a pokoja“, ktoré nemá nič spoločné s pasivitou, ale neraz znamená stáť veľmi konkrétne v opozícii voči zlobe a nevraživosti tohto sveta.

Timotej si má osvojiť kvality svojho učiteľa. Prvým krokom je nasledovať Pavlovo učenie. Výraz *didaskalía* – učenie sa v Novom zákone vyskytuje celkovo 21-krát. Z toho až 15-krát sa nachádza v pastoraálnych listoch. Je však pozoruhodné, akým spôsobom je výraz v týchto listoch rozlíšený. Keď sa hovorí o pravom, zdravom učení, používa sa jednotné číslo. Keď sa však chce poukázať na falošnú náuku, pastoraálne listy posunú výraz do množného čísla. Jestvuje totiž len jedno pravé učenie. Keď sa používa spojenie *moje učenie*, neznamená to, že ho Pavol vymyslel. Chce sa zdôrazniť, že ide o jediné a to isté učenie, ktoré Pavol prijal od Krista a verne ho odovzdal ďalej. Všetko ostatné sú rôzne *učenia*, ktoré však nepochádzajú od Krista.

Druhým krokom je výzva nasledovať *agógé* – *životný štýl, spôsob života*. Výraz sa v ostatných novozákonných spisoch neuvádza. V židovskej, ale aj gréckej tradícii žiaci prijímali náuku prostredníctvom príkladu života učiteľa a často sa sami usilovali napodobňovať jeho spôsob života. To sa stalo bežným aj v kresťanskej tradícii, zvlášť v mníšskych a rehoľných

spoločenstvách. Nie je možné odovzdať evanjelium bez osobného príkladu. Kde viera nekorešponduje so životom, tam dochádza k zanechaniu viery, lebo sa javí iba ako nepodstatný doplnok.

Tretím krokom je nadviazať na Pavlove plány. Výraz *próthesis* označuje *plán, rozhodnutie*. Objavuje sa v pastorálnych listoch už len raz a to v tomto liste v 2 Tim 1, 9, kde sa hovorí, že Boh nás spasil a povolal svätým povolaním zo svojho *rozhodnutia*. Ako sa Pavol usiloval naplniť vo svojom živote tento Boží plán, tak sa má aj Timotej snažiť vo svojom povolaní spoznávať Božiu vôľu.

Po týchto troch krokoch nasledujú štyri vlastnosti:

1. *Pístis* – *viera*. Niektorí biblisti chápú výraz v zmysle *vernosti* zverenému poslaniu. Keďže však v tomto verši sa spomína aj *agápe* – *láska*, sme názoru, že ide o božskú čnosť *viery*.
2. *Makrothymía* – *trpezlivosť*, resp. *zhovievavosť*. Je to čnosť, ktorou človek nereaguje pomstivo alebo násilne voči slabostiam druhých. Táto čnosť je zvlášť dôležitá v prístupe predstavených k podriadeným.
3. *Agápe* – *láska*. Má sa na mysli láska, ktorá je darom Ducha Svätého; láska, ktorá je obetavá v službe druhým.
4. *Hypomoné* – *vytrvalosť*. Podľa nášho názoru je výraz v slovenskom texte nepresne preložený ako *trpezlivosť*. Vytrvalosť je čnosť, ktorou sa človek pridŕžiava hodnôt napriek prenasledovaniu a utrpeniu, ktoré sa spomínajú v nasledujúcom verši 2 Tim 3, 11. Môžeme ju stotožniť s čnosťou *vernosti*.

2 Tim 3, 11 uvádza menovite tri mestá Malej Ázie – Antiochiu, Ikónium, Lystru, ktoré podľa Sk 13–14 Pavol navštívil na svojej 1. misijnej ceste (45–47 po Kr.). Stojí za povšimnutie, že ani Timotej, ani Títus nesprevádzali Pavla na tejto ceste. Bol to Barnabáš a spočiatku aj Ján Marek. Zmienka o týchto mestách však predsa nie je náhodná, keďže Timotej pochádzal z Lystry a pravdepodobne stretol Pavla počas jeho 1. misijnej cesty, a preto vedel o príkoriach, ktorým musel čeliť.

Pavol a Barnabáš prišli do Antiochie okolo roku 46 po Kr. Antiochia v Pizídii bola jedna zo 16-tich Antioch, ktoré založil Seleuk I. Nikator (358–281 pred Kr.). V roku 189 pred Kr. ju Rimania vyhlásili za slobodné mesto. Sk obsahujú prvú dôležitú Pavlovu reč, ktorú predniesol v synagóge v tomto meste (porov. Sk 13, 16–41). Sk zachytávajú dôležitú skutočnosť,

že práve v tomto meste Pavol oznamuje svoje poslanie hlásať Kristovo evanjelium aj pohanom: „Predovšetkým vám sa malo hlásať Božie slovo, ale preto, že ho odmietate a sami sa pokladáte za nehodných večného života, obraciame sa k pohanom“ (Sk 13, 46). Židia však podnietili proti dvom misionárom prenasledovanie a vyhнали ich z mesta. Na svojej ceste pokračovali do Ikónia, vzdialeného asi 150 km smerom na východ od Antiochie. V roku 133 pred Kr. mesto prešlo z kráľovstva Pergama pod správu Rimanov. Najskôr bolo hlavným mestom regiónu Lykaónie, ale v roku 25 pred Kr. bolo taktiež začlenené do novovzniknutej provincie Galácia. V Ikóniu sa opakovala schéma z Antiochie. Pavol a Barnabáš vstúpili do synagógy a po ohlásení evanjelia sa komunita Židov rozdelila na dva tábory. Keď odpor zo strany niektorých Židov silnel, utiekli do Lystry, ktorá sa nachádzala asi 40 km na juh od Ikónia. V Lystre pravdepodobne neboli Židia, lebo Pavol sa hneď obracia s kázaním k pohanom. Pavol a Barnabáš tu urobili zázrak, keď uzdravili chromého, a preto chceli vyhlásiť Pavla za Hermesa a Barnabáša za Dia. Prišli však Židia z Antiochie a Ikónia a naviedli zástupy proti Pavlovi: „Ale nato prišli z Antiochie a Ikónia Židia, naviedli zástupy a Pavla kameňovali. Potom ho vyvliekli za mesto v domnení, že je mŕtvy“ (Sk 14, 19). Pavol po kameňovaní, keď ho jeho nepriatelia považovali za mŕtveho, vstal a na ďalší deň odišiel s Barnabášom z mesta⁶.

Autorovi 2 Tim slúžia tieto tri mesta na poukázanie toho, že ohlasovanie evanjelia je vždy spojené s prenasledovaním a utrpením. Zaznieva však podstatné posolstvo pre Timoteja: „Ale Pán ma vyslobodil zo všetkých“ (2 Tim 3, 11). Z tejto osobnej roviny prechádza autor 2 Tim do všeobecného odkazu v 2 Tim 3, 12: „Veď všetci, čo chcú žiť nábožne v Kristovi Ježišovi, budú prenasledovaní“. Vraciame sa teda k téme, ktorú sme už načrtli, že žiť Kristovo evanjelium, tzn. *esebós zén* – *žiť nábožne*, znamená postaviť sa na odpor voči zlobe a nenávisti a čeliť prikoriam.

V 2 Tim 3, 13 sa opäť dostávame k téme bludov a zvodov, ktorú sme naposledy počuli v 2 Tim 3, 8–9. Výrazy *poneroí ánthropoi kái gôetes* – *zlí ľudia a zvodcovia* pravdepodobne označujú tých, ktorí odpadli od Cirkvi,

⁶ Pre bližšie informácie o Pavlovej 1. misijnej ceste porov. F. Trstenský, *Život apoštola Pavla*, Svit: KBD 2011, s. 148–157.

resp. falošných učiteľov. Výraz *góes* – *zvodca* označuje *podvodníka*, ale aj *čarodejníka*. Ide o narážku na postavy Jannesa a Jambresa z 2 Tim 3, 8. Niektorí biblisti sú názoru, že tieto výrazy sú súčasťou rozprávania o konci čias, keď sa lož bude zamieňať s pravdou a povstanú falošní proroci, ktorí budú chcieť zviešť ostatných ľudí z cesty viery⁷. Iste, aj tento apokalyptický rozmer je prítomný v uvedených slovách. Nesmieme však zabúdať ani na to, že opakované varovania pred falošným učením a tvrdé vyjadrenia o falošných učiteľoch a zvodcoch nám približujú situáciu v cirkevných spoločenstvách koncom 1. storočia po Kr. Cirkev bola vystavená vnútorným sporom a blodom. Bol to napr. adopcionizmus – učil, že Ježiš nebol Božím Synom, ale narodil sa ako obyčajný človek. Za Božieho Syna bol prijatý (adoptovaný), keď na neho pri krste zostúpil Duch Svätý; dokeztizmus – učil, že Ježiš mal len zdanlivo ľudské telo, v skutočnosti bol čistým duchom, a preto nemohol zomrieť.

3. Výraz theópneustos v kontexte 2 Tim

Uprostred zmätkov ohľadom konca čias a rôznych učení človek môže stratiť prehľad o pravde. Preto v 2 Tim 3, 14 Timotej dostáva usmernenie držať sa toho, čo sa naučil od apoštola Pavla, lebo to je garancia správnej náuky. Verš zdôrazňuje jej dvojstupňové odovzdanie:

1. *Mantháno* – *naučiť sa*. Sloveso kladie dôraz na poznanie, ktoré človek získava.
2. *Pistóomai* – *zveriť*. Toto sloveso sa nikde inde v Novom zákone už nepoužíva. V našom prípade je použitý pasívny tvar minulého času (aoristu), ktorý preložíme *bolo zverené*. Zdôrazňuje sa teda rozmer prijatia pravdy od niekoho iného.

Prvé sloveso zdôrazňuje aktívnu úlohu Timoteja pri nadobúdaní poznania pravdy viery. Druhé sloveso zdôrazňuje skutočnosť, že Timotej bol uznaný za vhodnú osobu, ktorej je možné zveriť poklad viery, tzn. Timotej sa prejavil ako dôveryhodná osoba. Sme presvedčení, že to bol

⁷ Porov. T. C. Oden, *First and Second Timothy and Titus*, Louisville: John Knox Press 1989, s. 167–168.

Pavol, ktorý Timoteja pokladal za natolko spoľahlivého spolupracovníka, že mu je možné zveriť službu v Cirkvi. V tom spočíva podstatný rozdiel medzi Timotejom a falošnými učiteľmi. Oni nezostali verní učeniu, ktoré sa im zverilo. Tieto dva na seba nadväzujúce stupne odovzdávania právd evanjelia platia pre celé dejiny kresťanstva. Prvým predpokladom je učiť a povzbudzovať veriacich, aby boli zorientovaní v poznaní náuky Cirkvi. Tým sa však nekončí proces odovzdávania viery. Nejde len o intelektuálnu formáciu. Druhým krokom je dôveryhodnosť, pod ktorou rozumieme prax viery. Nie každý, kto pozná kresťanské učenie, aj podľa neho žije. Potrebujeme našu katechizáciu v rodinách a farnostiach viesť takým smerom, aby sme formovali ľudí, aby sa stali spoľahlivými a dôveryhodnými mužmi a ženami Cirkvi.

2 Tim 3, 15 obsahuje niekoľko výrazov, pri ktorých sa chceme zastaviť. Výraz *bréf*os – *útle detstvo* sa v Novom zákone vyskytuje 8-krát. Označuje ešte *nenarodené dieťa*, napr. dieťa v lone Alžbety pri Máriinom pozdrave (porov. Lk 1, 41. 44) alebo *dieťa krátko po jeho narodení*, napr. takto je označené dieťa Ježiš uložené v jaslach (porov. Lk 2, 12. 16; pre ostatné miesta použitia výrazu porov. Lk 18, 15; Sk 7, 19; 1 Pt 2, 2). Keďže Timotej sa narodil židovskej matke, predpokladá sa, že bol aj vedený k poznaniu židovského náboženstva. Ďalším je spojenie *tá hierá grámmata* – *sväté listy (spisy)*. Toto spojenie sa nikde inde v Novom zákone už nenachádza. Grécky hovoriaci Židia ho používali na označenie svojich posvätných spisov. Pavol aj Timotej vyrástli v židovských komunitách Malej Ázie, Pavol v Tarze a Timotej v Lystre, kde sa hovorilo v tom čase po grécky.

2 Tim 3, 15 začína priradovacou spojkou *kái* – *a*, za ktorou nasleduje podradovacia spojka *hóti* – *keďže, pretože*. Verš nadväzuje na slová z predchádzajúceho verša 2 Tim 3, 14. Dochádza tak k dôležitému prepojeniu dvoch prameňov, ktoré sú pre Timoteja podstatným zdrojom poznania zdravej náuky:

1. Náuka apoštola – Tradícia, ktorá bola Timotejovi zverená prostredníctvom Pavla, ktorý ju prijal od Krista.
2. Sväté písma – týmto označením sa nemyslia kresťanské spisy, keďže sa hovorí o Timotejovom útlom destve, keď ešte nejstvovali kresťanské spisy, preto ich Timotej ani nemohol poznať. Ide teda o židovské posvätné spisy, ktoré v kresťanstve dostali označenie *Starý zákon*.

V týchto dvoch zdrojoch vidí Katolícka cirkev prameň Božieho zjavenia – Tradícia a Sväté písmo.

Hágia grámmata – *Sväté písma* nielenže sú Bohom vnuknuté, a preto majú pre veriaceho záväzný charakter. Podľa 2 Tim a Pavlovej nauky a predovšetkým na základe učenia samotného Krista Starý zákon je dôležitý pre kresťanov, lebo obsahuje prisľúbenia, ktoré sa naplňajú v osobe Ježiša z Nazareta. Na tomto mieste chceme zdôrazniť dôležitosť poznania Starého zákona. Cirkev sa nikdy nevybrala cestou Marcióna (85–160 po Kr.), ktorý učil, že Boh Starého zákona je odlišný od Boha Ježiša Krista, a preto starozákonné spisy už nie sú pre kresťanov potrebné. Keď Cirkev hovorí o Svätom písme, vždy má na mysli jednotu Starého a Nového zákona. Preto číta Nový zákon vo svetle prisľúbení Starého zákona a Starý zákon vo svetle naplnenia Starého zákona, i keď zdôrazňuje, že aj Starý zákon si zachováva vlastnú hodnotu Zjavenia. Súhlasíme s vyjadrením I. Howarda Marshalla, ktorý na adresu verša 2 Tim 3,15 uvádza: „Starý zákon usmerňuje v kresťanskej ceste spásy prostredníctvom viery, ale bez poznania Krista a bez viery v neho môže byť Starý zákon nepochopený“⁸.

2 Tim 3, 16 prináša viacero otázok ohľadom jeho interpretácie. Na prvom mieste jestvuje diskusia, ako treba preložiť prídavné meno *pása* – *každý* alebo *celý* v spojení *pása grafé* – *celé Písmo*. Má sa na mysli *každý jednotlivý spis*, v ktorom sa berie ohľad na jednotlivé časti Svätého písma alebo sa skôr pozerá na Sväté písmo ako na celok? Z kontextu vyplýva, že autor nehovorí o nejakom konkrétnom spise, ale má skôr na mysli Sväté písmo ako celok, ktoré je „užitočné na poučanie, na usvedčovanie, na nápravu a na výchovu v spravodlivosti“. Ďalšia otázka znie, aký presný výraz má prídavné meno *theópneustos* – *Bohom vnuknutý*, ktoré sa už nikde inde v Novom zákone neobjavuje a jeho doslovný preklad znie *Bohom vdýchnutý*. Jestvuje niekoľko návrhov, ktoré biblisti predkladajú⁹:

1. V židovstve sa rozlišovalo medzi Mojžišovým zákonom a prorokmi. Boh napísal, resp. nadiktoval zákon Mojžišovi. Prorocké

⁸ Porov. I. H. Marshall, *A Critical and Exegetical Commentary on the Pastoral Epistles*, Edinburgh: T&T Clark 1999, s. 790 (vlastný preklad).

⁹ Porov. P. H. Towner, *The Letters to Timothy and Titus*, Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Company 2006, s. 589–590.

a múdroslovné spisy však boli Bohom vnuknuté. Tento druhý význam mohol použiť aj autor 2 Tim.

2. V neskoršej kresťanskej tradícii sa prevzal vzor platónskeho vysvetľovania inšpirácie. Pôsobenie Ducha Svätého na svätopiscov sa prirovnávalo k vanúcemu vetru, ktorý rozochveje struny na lutne.
3. Viacerí biblisti poukazujú na podobnosť výrazu s najstarším mimobiblickým použitím, kde má prídavné meno pasívny význam – *byť vdýchnutý*. Takéto chápanie zdôrazňuje Božiu aktivitu v inšpirovaní Písma, tzn. že Sväté písmo nemá ľudský, ale Boží pôvod. K tejto interpretácii sa aj my prikláňame.

Napokon zostáva ešte otázka, akú úlohu plní prídavné meno *theópneustos* – *Bohom vnuknutý* v celom verši.

1. Ak plní funkciu predikátu, potom verš preložíme: „Celé Písmo je Bohom vnuknuté...“
2. Ak plní úlohu atribútu, potom preklad znie: „Celé vnuknuté Písmo je užitočné na...“

V prospech prvej sa prihovára konštrukcia gréckej vety, v ktorej priradovacia spojka *kái* spája dve prídavné mená *theópneustos kái ofélimos* – *Bohom vnuknuté a užitočné*. Druhá možnosť vyplýva skôr z obsahu listu. Prečo by bolo potrebné presviedčať Timoteja o nadprirodzenej inšpirovanosti (vnuknutia) Písma, keď bol od detstva k tomu vedený? Predsa sa však prikláňame k prvej možnosti. Z gramatického hľadiska považujeme za prijateľnejšie, aby dve prídavné mená zostali spolu. Zmyslom verša nie je presvedčiť Timoteja, ale skôr potvrdiť to, čo je stálym učením. S touto skutočnosťou sme sa stretli už vo viacerých veršoch pastoraálnych listov, ktoré obsahovali vyjadrenia, ktoré sú na prvý pohľad samozrejmé. Voľne by sme to parafrázovali asi takto: „Veď dobre vieš, Timotej, že celé Písmo je Bohom vnuknuté, a práve pre to je užitočné...“

Zaznievajú štyri oblasti užitočnosti Svätého písma:

1. *Prós didaskalían* – *na poučanie*. Výraz sa už spomenul v 2 Tim 3, 10 a označuje pravé, zdravé učenie. Znamená to, že Sväté písmo je prameňom zdravej náuky.
2. *Prós elegmón* – *na usvedčovanie*. V Novom zákone sa výraz už nikde inde nenachádza. V preklade Starého zákona do gréčtiny

označuje pokarhanie, ktoré slúži k tomu, aby sa človek vrátil na správnu cestu (Lev 19, 17; Sir 21, 7; 2 Kr 19, 3).

3. *Prós epanórtosin – na nápravu.* Opäť ani tento výraz sa už v Novom zákone inde neuvádza. V gréckom preklade Starého zákona sa používa len v 1 Mach 14,34 vo význame *poskytnúť všetko, čo je potrebné na zlepšenie situácie*. Môžeme nadviazať na predchádzajúci výraz, že od pokarhania ďalším krokom je poskytnutie podpory pre morálnu nápravu človeka.
4. *Prós paidían – na výchovu.* Výraz často označuje rodičovskú výchovu detí, ktorá v sebe obsahuje poslušnosť a sebaovládanie (porov. Ef 6, 4; Hebr 12, 5. 7–8. 11).

2 Tim 3, 17 je záverečným veršom tejto časti a prináša vysvetlenie toho, čo bolo povedané o užitočnosti Písma. Cieľom je, „aby bol Boží človek dokonalý a pripravený na každé dobré dielo“. Pridavné meno *ártios – dokonalý* sa v novozákonných spisoch nachádza len na tomto mieste. Jeho význam je *schópny splniť všetky požiadavky*. Touto charakteristikou je označený *ho tú theú ánthropos – Boží človek*. Spojenie sa nachádza len tu a v 1 Tim 6, 11. Ide však o výraz, ktorý sa v hebrejskej podobe *iš elo-hím – Boží muž* používa v Starom zákone v spojení s viacerými biblickými postavami, ktoré nesú tento titul – Mojžiš (Dt 33, 1), Samuel (1 Sam 9, 6), Eliáš (1 Kr 17, 24), Elizeus (2 Kr 5, 8). Má na mysli autor 2 Tim týmto výrazom len adresáta listu? Z doteraz vyslovených inštrukcií o poučení, o náprave, o výchove atď. vyplýva, že titul sa vzťahuje všeobecne na každého kresťana. Keď sa veriaci človek bude usilovať aplikovať vo vlastnom živote povzbudenie, ktoré zaznieva v liste, stane sa z neho *Boží človek*, tzn. človek, ktorý našiel priazeň pred Bohom a ktorého Boh bude požívať.

Záver

Dokument Pápežskej biblickej komisie *Inšpirácia a pravda Svätého písma* pripomína proces literárnej formácie Svätého písma. Z tohto pohľadu aj Prvý a Druhý list Timotejovi, keď hovoria o službách v rámci spoločenstva, predstavujú rozvinutejšie štádium kresťanských komunít v porovnaní s prvými listami apoštola Pavla (bod 57). Druhý list

Timotejovi predstavuje seba samého ako posledný Pavlov list a chápe sa ako duchovný testament toho, čo chcel apoštol svojimi spismi odovzdať. V tomto zmysle má v náuke apoštola Pavla svoje dôležité postavenie, o čo sa opiera aj Cirkev pri svojej náuke o inšpirácii a pravde Svätého písma.

Ružomberok

FRANTIŠEK TRSTENSKÝ

Abstrakt

Nový zákon spája inšpiráciu s pôsobením Ducha Svätého. V 2 Tim 3, 16 Pavol potvrdzuje: „Celé Písmo je Bohom vnuknuté a užitočné na poučanie, na usvedčovanie, na nápravu a na výchovu v spravodlivosti“. Výraz „theópneustos – Bohom vnuknutý“ v 2 Tim 3, 16 sa už inde v Novom zákone nenachádza. Prídavné meno nie je v tomto verši použité v prirodzenom význame, ako napríklad inšpirácia hudobného diela, ale v teologickom význame. Cieľom článku je analyzovať nielen samotný výraz a verš, ale aj blízky kontext, do ktorého je daný termín vložený.

Kľúčové slová

Inšpirácia, Duch Svätý ľudský autor, exegéza

Abstract

The Inspiration of the Holy Scripture on the basis of the term “theópneustos” in 2 Tm 3 : 16

The New Testament combines the inspiration with the action of the Holy Spirit. In 2 Tim 3 : 16 apostle Paul affirms: „All scripture is inspired by God and is useful for teaching, for refutation, for correction, and for training in righteousness.” The term „theópneustos” – *inspired by God* in 2 Tim 3 : 16 is found in no other place of the New Testament. The adjective is not used in this verse in the natural sense, such as the inspiration of a musical work, but in the theological sense. The aim of the article is to analyze not only the expression itself and verse, but also the context in which the term is inserted.

Keywords

Inspiration, Holy Spirit, human author, exegesis

References

- Engberg-Pedersen T., *Paul and the Stoics*, Louisville: Westminster John Knox Press 2000.
- Ján Pavol II., *Sollicitudo rei socialis*, dostupné na <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/sollicitudo-rei-socialis>.
- Marshall I. H., *A Critical and Exegetical Commentary on the Pastoral Epistles*, Edinburgh: T&T Clark 1999.
- Oden T. C., *First and Second Timothy and Titus*, Louisville: John Knox Press 1989.
- Pietersma A., *The Apocryphon of Jannes & Jambres the Magicians*, E. J. Brill: Leiden 1994.
- Towner P. H., *The Letters to Timothy and Titus*, Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Company 2006.
- Trstenský F., *Kumrán a jeho zvitky*, Svit: KBD 2008.
- Trstenský F., *Život apoštola Pavla*, Svit: KBD 2011.

